

XX ASR O'ZBEK VA JAHON ADABIYOTIDA MODERNIZM POETIKASIDA FOLKLOR TRANSFORMATSIYASI

Baltabayeva Farangiz Kamaladdin qizi

Urganch Ranch texnologiya universiteti

“Jahon tillari” fakulteti o'qituvchi-stajyor

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18627499>

Annotatsiya (o'zbek tilida)

Mazkur maqolada XX asr o'zbek va jahon adabiyotida modernizm poetikasi doirasida folklor unsurlarining badiiy transformatsiyasi tahlil qilinadi. Tadqiqotda folklorning mifologik qatlam, arxetipik obrazlar, ramziy tizim va kompozitsion model sifatida modernistik tafakkur bilan uyg'unlashuvi yoritiladi. Jahon adabiyotida T.S. Eliot, J. Joys, G. Garsia Markes, o'zbek adabiyotida esa Cho'lpon, Abdulla Qodiriy, Oybek va keyingi davr shoirlari ijodi misolida folklor motivlarining yangi estetik vazifasi ochib beriladi. Maqolada folklor transformatsiyasining strukturaviy, semantik va funksional ko'rinishlari qiyosiy tahlil asosida izohlanadi.

Kalit so'zlar: modernizm, poetika, folklor, transformatsiya, mif, arxetip, ramziylik, intertekstuality, milliy o'zlik, mifopoetika.

Аннотация (rus tilida)

В данной статье анализируется художественная трансформация фольклора в поэтике модернизма узбекской и мировой литературы XX века. Рассматривается функционирование мифологического слоя, архетипических образов и символической системы фольклора в контексте модернистского мышления. На примере творчества Т.С. Элиота, Дж. Джойса, Г. Гарсия Маркеса, а также Чулпона, Абдуллы Кадыри и других узбекских писателей раскрываются новые эстетические функции фольклорных мотивов. В статье выявляются структурные, семантические и функциональные аспекты трансформации фольклора в модернистской литературе.

Ключевые слова: модернизм, поэтика, фольклор, трансформация, миф, архетип, символизм, интертекстуальность, национальная идентичность, мифопоэтика.

Abstract (English)

This article analyzes the artistic transformation of folklore within the poetics of modernism in 20th-century Uzbek and world literature. It examines how mythological layers, archetypal images, and symbolic systems of folklore function within modernist aesthetics. The study explores the works of T.S. Eliot, James Joyce, and Gabriel García Márquez alongside Uzbek writers such as Cholpon and Abdulla Qodiriy, demonstrating how folklore motifs acquire new aesthetic and structural meanings. The paper identifies structural, semantic, and functional aspects of folklore transformation in modernist literature through comparative analysis.

Keywords: modernism, poetics, folklore, transformation, myth, archetype, symbolism, intertextuality, national identity, mythopoetics.

Kirish

XX asr adabiy jarayoni modernizm oqimining shakllanishi bilan tub burilish yasadi. Modernizm an'anaviy realizm va romantizm poetikasidan farqli ravishda, insonning ichki olami, ruhiy inqirozi va mavjudlik muammolarini markazga olib chiqdi. Ushbu estetik yangilanish jarayonida folklor va mifologiya muhim badiiy manba sifatida qayta talqin qilindi.

Folklor modernizmga tayyor syujet yoki bezak unsuri emas, balki ko'p qatlamli semantik tizim sifatida namoyon bo'ldi. Natijada folklor transformatsiyasi – ya'ni an'anaviy obraz va miflarning yangi estetik vazifa asosida qayta qurilishi jarayoni yuz berdi.

Folklor transformatsiyasining nazariy asoslari

Modernizm poetikasining asosiy belgilariga fragmentarlik, mifologizm, ramziylik, ong oqimi, intertekstual qatlam va arxetipik tafakkur kiradi. Bu xususiyatlar folklor poetikasi bilan ma'lum darajada uyg'unlik kasb etadi.

Mif XX asr adabiyotida strukturaviy model vazifasini bajaradi. Masalan, T.S. Eliot "The Waste Land" asarida qadimgi mifologiyani zamonaviy sivilizatsiya inqirozining ramziy modeli sifatida qo'llaydi. J. Joys "Ulis" romanida Gomer eposini zamonaviy shahar hayoti bilan uyg'unlashtiradi. Bu jarayonda epik qahramon oddiy inson timsoliga aylanadi.

Demak, folklor modernizmga:

- dekonstruksiya qilinadi,
- individuallashtiriladi,
- ramziy qatlamga ko'chiriladi,
- mavjudlik muammosini ifodalovchi estetik vositaga aylanadi.

O'zbek adabiyotida folklor va modernistik tafakkur

XX asr o'zbek adabiyotida jadidchilik harakati va milliy uyg'unlash jarayoni folklorga yangicha munosabatni shakllantirdi. Cho'lpon she'riyatida xalq qo'shiqlari ohangi individual iztirob bilan uyg'unlashadi. Bu folklorning lirik transformatsiyasidir.

Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida maqol, matal va xalqona tasvir vositalari tarixiy tafakkur bilan bog'lanib, milliy o'zlikni shakllantirish vazifasini bajaradi.

Keyingi davr she'riyatida (Rauf Parfi, Shavkat Rahmon, Omon Matjon) mifologik qatlam chuqurlashib, qadimgi turkiy miflar va xalq e'tiqodlari ekzistensial mazmun kasb etadi. Bu jarayonda folklor voqeabandlikdan ko'ra ruhiy-falsafiy timsolga aylanadi.

Qiyosiy jihatlar

Jahon modernizmga folklor ko'proq universal mifologik tizim sifatida talqin qilinsa, o'zbek adabiyotida u milliy identitet va tarixiy xotira bilan chambarchas bog'liq holda namoyon bo'ladi.

Har ikki adabiyotda ham:

- mif kompozitsion modelga aylanadi;
- arxetipik obraz individuallashtiriladi;
- vaqt va makon mifologik talqinda beriladi.

Farqi shundaki, o'zbek adabiyotida folklor transformatsiyasi milliy o'zlikni anglash jarayoni bilan uyg'unlashgan.

Xulosa

XX asr o'zbek va jahon adabiyotida modernizm poetikasi folklorning yangi estetik asosida qayta shakllantirdi. Transformatsiya jarayonida mif va arxetiplar strukturaviy hamda semantik modelga aylandi, folklor esa zamonaviy inson ruhiyati va tarixiy ongni ifodalovchi badiiy tizim sifatida namoyon bo'ldi.

Folklor transformatsiyasi modernizmning muhim poetik hodisasi sifatida o'zbek va jahon adabiyotini qiyosiy o'rganishda dolzarb ilmiy yo'nalish bo'lib qolmoqda.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Eliot T.S. *The Waste Land*. London: Faber & Faber, 1922.
2. Joyce J. *Ulysses*. Paris: Shakespeare and Company, 1922.
3. García Márquez G. *One Hundred Years of Solitude*. New York: Harper & Row, 1967.
4. Jung C.G. *The Archetypes and the Collective Unconscious*. Princeton: Princeton University Press, 1968.
5. Frye N. *Anatomy of Criticism*. Princeton: Princeton University Press, 1957.
6. Cho'lpon. *Tanlangan asarlar*. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1991.
7. Qodiriy A. *O'tkan kunlar*. Toshkent: Sharq nashriyoti, 1994.
8. Oybek. *Tanlangan asarlar*. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 1985.
9. Karimov N. *XX asr o'zbek adabiyoti tarixi*. Toshkent: O'qituvchi, 1999.
10. Rahmonov N. *O'zbek adabiyoti tarixi va zamonaviy jarayon*. Toshkent: Fan, 2005